

Kelias į niekur (Ištraukos)

Autor: Jozef Mackevič

Sobota, 18 paždziernika 2014 - Poprawiony Wtorek, 21 paždziernika 2014

(...) - Mhm, mhm, suprantu, - jis seniokiškai trepseno per nelygų sniegą. - Nepalaikyk to priekaištu ar piktu žodžiu - aš tai sakau ne tamstai, o šiaip, apskritai... Bet niekas nesuprato mūsų, rusų, mūsų nelaimėje. Mhm. Taip. O dabar ir kitiems atėjo eilė.

- Na, kai kas teigia, jog kaip tik Rusija, rusai pas mus atėjo.

- Mhm, žinau, žinau, girdėjau. Guodžiasi, guodžiasi. Visi nelaimėje guodžiasi - nors ir netiesa, o guodžiasi. Niekam nelinkiu blogo, bet kai įsitikins - kad tik nebūtų vėlu, vėlu...

- Tai yra - kada įsitikins?

Iš karto anas neatsakė.

- Aš žinau. Tarp rusų irgi yra tokių optimistų, - prašneko jis po valandėlės, - kurie sako: „Tauta liko rusų, kaip buvusi, tikisi viršaus bolševikiniais pelėsiais apsitraukė.“ Žinoma, dar šiek tiek liko, neneigiu, tačiau tai, kas viršuje, kas valdo, kas veikia - tai nei pelėsiai, tai jau visiškai nauja substancija - tai sovietinė masė. Mhm, žmonės, matai, galvoja, jog kai Viešpats Dievas užtraukia bausmę, tai netrukus turi ją ir atitraukti. Tarsi Viešpats Dievas tiki trumpalaikes bausmes pripažintų; todėl tokių yra daug netgi tarp tikinčiųjų: dangumi tiki, o pragaru netiki. O Viešpats Dievas - Jisai seikėja amžiais. Didžiulis vylius galvoti, jog kai įvyksta kasi bloga, tai, esą, tuojau pat, jau kitą dieną turi pasitaisyti, į gerai pakrypti. Deja, dažnai būna taip, kad kitą dieną prasideda dar blogesni dalykai. Žmonės turi atkentėti. Po jaunystės ateina senatvė, o ne atvirkščiai - po senatvės jaunystė. Taip tad yra. Uff! Sunku eiti. Pailsėkime valandžiukę.

Jis vėl atsisėdo, šį kartą ant išvirtusio eglės kamieno.

- O koks, trumpai tariant, tamstos nuomone, yra pagrindinis bruožas, skiriantis rusų tautą nuo, kaip tamsta vadini, sovietų? - paklausė Pavelas.

- Trumpai tariant... Trumpai nepasakysi. O jei nori trumpai, tai viskas! Viskuo skiriasi. Kas gi bendra liko? Kalba, pasakysi - ir kas dar? Keturkampis durtuvas ir rusvai pilka milinė?J Pasakysiu, jog šiandien Europoje nėra dviejų tokių viena į kitą nepanašių tautų, kaip rusų ir... sovietų. Tauta - tai ne kalba, tauta - tai jos dvasia, jos lūkesčiai, jos dainos, jos literatūra. Tauta formuojasi veikiamą auklėjimo. Rusų tauta, kokią ją šiandien pažįstame, galutinai susiformavo tik XIX amžiuje. Tamsta išmanai rusų literatūrą, tiesa? O ar žinai, kada Gogelis savo „Revizorių“ rašė? Kam valdant? Carui Mikalojui I valdant. Tas caras vadintas „Europos žandaru“. Ir štai tas „žandaras“ leido statyti pjėsę, kurioje iš visko - ir iš pareigūnų, ir iš visos sistemos drauge su jos žandaraus buvo išsityčiota iki paskutinio siūlelio... Klasikinė rusų literatūra - tai tas pats Gogolis, Tolstojus, Dostojevskis, Turgenevas, Čechovas, Ščedrinai... vis protesto, nepasitenkinimo, tiesos ieškojimo, skrupulingos analizės dvasia, žmogiškos abejonės dvasia. Iš Rusijoje leistų grožinės literatūros knygų gal tik viena iš šimto neužtardavo engiamųjų, nekritikuodavo esamos padėties. O šiandien nėra tokios knygos, kuri netryptų engiamųjų ir neliaupsintų privilegijuotųjų,

Kelias į niekur (Ištraukos)

Autor: Jozef Mackevič

Sobota, 18 paždziernika 2014 - Poprawiony Wtorek, 21 paždziernika 2014

nesilankstytų viešpataujančiai santvarkai...

- Gal iš gryo pasitenkinimo... - įterpė Pavelas.

- Taip, tamsta dabar juokauji... Anksčiau, būdavo, susės trise prie degtinės ar samovaro - ir pirmoji šneka valdžios išplūdimas. Dabar susitinka dviese - ir iškart geria į Stalino sveikatą. Rusų tauta mėgo stepes ir miškus, o sovietų - fabrikų kaminus. Rusų tauta vis maištaudavo prieš grandines, o sovietų - ne tik nemaištauja - ji jas laižo! Vadinamoji „rusiškoji siela" buvo maišto siela; sovietinė siela - šuniško nuolankumo siela. Rusų tauta, teatleidžia jai už tai Viešpats Dievas, buvo sąmokslininkų tauta, o sovietinė - šnipų ir provokatorių, ir skundikų! - jis užsikosėjo ir nutilo. Debesys išsisklaidė, ir mėnulis daugiau nebeplaukė, tik kabėjo vietoje ir skleidė šaltį.

- Ogi gera miške, - tarė. - Tylu, saugu.

Pakapstė lazda sušalusius bruknių lapus po kojomis ir prašneko jau ramesniu tonu:

- Tamsta nepameni, buvai dar per jaunas, kai 1912, metais, šiame pačiame mieste, valdant imperatoriui Mikalojui II, amžiną jam j atilsį... Kažkoks leidinys išspausdino tokią pastraipą: „Kai pakils liaudies rūstybė, ir nukris kumščiu, iš caro valdžios šlapios vietos j neliks!" Kažkas panašaus. O kaipgi, buvo teismas, ir žinai, kaip buvo nuteistas redaktorius?

-Na?

- Dviem savaitėms tvirtovės. Dviem savaitėms. Ar gali įsivaizduoti, kas dabar būtų tokiam, kuris parašytų: „Iš Stalino valdžios neliks šlapios vietos"?

- Aišku, sunku ir įsivaizduoti, tačiau tolerancijos laipsnis jokios kokybinės ribos čia nesąlygoja.

- Mhm, tamsta teisuus, nesąlygoja. Tik šiaip sau prisiminiau... - jis atsikėlė nuo kelmo ir vėl pradėjo eiti.

Kelias vedė per miško daubą. Senelis ėjo nekalbėdamas, visą dėmesį sukaupęs į žingsnius, smulkius ir atsargius. Ramstėsi lazdai kartkartėmis stverdavo Pavelui už alkūnės, kad nepaslystų. Stoją naktis. Pavelas ėmė nekantrauti: dažnai stoviniuodamas ir ilsėdamasis stačiomis, senis smarkiai lėtino žygio tempą.

- Kur tamsta manai nakvoti? - paklausė jo.

- Ogi pas vieną tamstos kaimyną. Prašau atleisti, kad nesakysiu, pas kurį. Žmogus bijosi, mhm. O auštant vėl. Dar toli?

- Bus kokie keturi ar penki kilometrai.

Dauboje buvo visiškai tamsu. Eglių šakos užstojo mėnulio šviesą. Iš skardžio krašto vietomis kyšojo šaknys, tamsoje atrodančios fantastiškai.

Kelias į niekur (Ištraukos)

Autor: Jozef Mackevič

Sobota, 18 paždziernika 2014 - Poprawiony Wtorek, 21 paždziernika 2014

- Nemanyk, - vėl prabilo dvasiškis, - kad aš koks nors apakęs nacionalistas, matantis praeitį tik rožinėmis spalvomis. Veikiami priešingai. Aš kaip tik smerkiu tą amžino maišto instinktą, kadaise glūdėjusį mūsų tautoje. Jis ir užtraukė visą nelaimę. Juk pasakyta: „Kas kardą pakelia, nuo kardo ir žūva.“ Tiktai norėjau pabrėžti, jog katastrofos priežastis buvo veikiau tolerancija nei netolerancija. Ar žinai, kiek kartų tas didžiausias piktadarys tarp čekistų Feliksas Dzeržinskis carinės policijos buvo paleistas į laisvę? Šešis ar septynis kartus. Juokinga, tiesa? Ir jis vėl grįždavo prie revoliucinės veiklos. O jei vieną sykį būtų buvęs pakartas - būtų išgelbėta gyvybė milijonams žmonių, kuriuos jis vėliau sunaikino...

Pavelas neatsakė, kadangi diskusija lėtino žygį. Bet senis vėl prašneko:

- Klausei apie skirtumus. Sovietų tauta yra atvirkštybė, priešingybė rusų tautai, o ne panaši į ją. Yra toks anekdotas apie dramblių, kurį keliais žodžiais turi apibūdinti įvairios tautos. Taigi pagal užduotą temą „Dramblys“ anglas aprašė dramblių medžioklę, prancūzas parašė „Dramblys ir meilė“ vokietis išsamų mokslinį traktatą...

- Žinau tą anekdotą, - nutraukė Pavelas.

- Mhm, kas jo nežino. Senas anekdotas. Taigi, kaip tamsta pameni, rusas, esą, ėmęs svarstyti: „Ar dramblys apskritai egzistuoja?“ Tai, atseit, turėjo apibūdinti jį kaip skeptiką, kaip žmogų, kuris viskuo pasaulyje abejoja. O šiandien tikriausiai abu sutartame, ką atsakytų sovietinis žmogus. Atsakytų: „Stalinas apie dramblių pasakė...“ - ir baigta, jokio pasipriešinimo, jokios kritikos, jokios abejonės, viskas aišku, viskas žinoma. Ir dabar būk malonus palyginti šiuos du atsakymus. Ar gali būti kas nors labiau priešinga? Kraštutinis skepticizmas ir kraštutinis pritarimas, žemė ir dangus, ugnis ir vanduo!

Jis išėjo iš miško. Toli kairėje sužibo pirkios žiburys, bet tuojau dingo, nežinia, užgesintas ar uždengtas vietovės nelygumo. Mėnulis palinko kiek arčiau žemės ir dabar, lavonišku spindesiu įstrižai nušviesdamas apledėjusias arimų atvartas, suteikė kraštovaizdžiui begalinio liūdesio ir apleistumo atspalvį(...).

psl.86 – 89.

(...) Kai artėja žiema, veltiniai, saugantys kojas nuo šalčio, tampa išganymu. Tačiau triūšiant apie ūkį kieme, po sniegą, purvą ir mėšlą, veltinius gali avėti tik įmovęs juos į kaliošus. Kaliošus gaminančių fabričių krašte buvo daugybė. Vienas jų, buvęs vos už keliasdešimt kilometrų, Lydos mieste, kitados aprūpindavo visas aplinkines vietas. Kažkodėl beveik tuo pat metu, kai fabrikuose pradėta gamybos kėlimo kampanija, kaliošų nebeliko. Niekur nebebuvo galima jų gauti už jokus pinigų.

Atėjo gruodis. Žiema nesivėlino. Nusiskundimų daugėjo. Staiga paskelbta, kad atvežti moteriški kaliošai būsią parduodami kooperatyve labai žema kaina - kaip ir visa, kas skirta darbo įmonių vartojimui. Moterys gausiai susirinko nuo ryto, tačiau kaliošų nebuvo.

Kooperatyvui vadovavusi draugo Račenkos žmona Katerina, jauna, negrakščių judesijų, blogai gulinėčiu juodu švarkeliu, pasakė, jog bus rytoj.

Kelias į niekur (Ištraukos)

Autor: Jozef Mackevič

Sobota, 18 paždziernika 2014 - Poprawiony Wtorek, 21 paždziernika 2014

Lentynose stovėjo nelygios stiklinės iš butelių stiklo, keli išbrokuoti - ne į porą - batai, kampe maišas druskos. Degtukai, machorka ir žibalas jau baigėsi. Račenkova avėjo veltiniais su kaliošais - parduotuvėje buvo šalta, tačiau ne iš fabriko, o pirktais privačioje rinkoje.

-Atveš, - kalbėjo ji ramindama. - Visko bus, visko atveš, nesinervinkite, pilietės.

-Pavasarij!

- Gegužės mėnesij!

- Pas jus kažkaip ilgai vežama! Jau pusę metų tą patį girdim! Račenkova išnešė priemenėn tuščią bidoną nuo žibalo, pastatydama paspyrė jį koja ir tylėjo. Skarda dusliai sugaudė.

- Ką jie turi?! - šaukė viena iš moterų. - Nieko jie neturi! Tikri kinivarpos - visą kraštą apiplėš, apšvarins, paskutinius likučius iš žmonių atims. Kodėl anksčiau visko būdavo, o dabar dėl kiek-vieno niekniekio stok į eile ir stovėk, šalk, arba dar per lietų...

- Eilėje stovėti - dar pusė bėdos, bet kad nors sulauktum. Dabar gi stovi kelias valandas, prieini prie parduotuvės, o pasirodo, kad nieko nėra, kad veltui žmogus stovėjai.

- Kodėl pirmiau...

- Kodėl?! - sušuko Račenkova, staiga kreipdamasi į susirinkusiąsias, - tai jūs nežinote, kodėl?!

- O jūs pati iš kur galit žinoti? - paklausė Marta, stovėjusi arčiausiai į prekystalio. -Jūsų čia nebuvo, tiktai dabar atvažiavot iš Sovietijos.

- Kaip tik todėl, piliete, aš ir žinau, kadangi atvykau iš dirbančiųjų masių tėvynės. Todėl žinau! Pas jus prie parduotuvių eilių nebūdavo dėlto, kad prekės būdavo tik turtuoliams, buržujams ir ponams. Varguoliai neturėjo už ką pirkti, nes kentė skurdą. O šiandien turi kiekvienas, šiandien masės gali pirkti! Todėl i eilės, ir prekių trūksta.

Nespėjus baigti, ją nutraukė nedarnaus juoko ir šūksnių protrūkis. Bet Račenkova nepasidavė: iš už savo tuščio prekystalį nelyginant iš apkasos, viena prieš masę, gynė Tarybų Sąjungoj pozicijas. Sunku jai buvo, bet juk atvyko čionai ne dykinėti nieko neveikdama.

- Tai aš irgi buržujė?! Ką?! - šaukė Olia iš minios.

- Betgi turite palaukti! Palaukti! - stengėsi perrėkti Račenkova.

- Laukti ir basomis vaikščioti, taip?!

- O kiek dabar kainuoja sviestas! O dešra! O apavas! - ša viena per kitą. - Ar ne dešimt kartų brangiau?!

- Net adatos negalima nusipirkti!

- Nebent Stalino portretą... - nustatyti, kuri moteris minioje išrėkė šiuos žodžius, nebuvo

įmanoma, tačiau ne vienai jie pasirodė pernelyg jau drąsūs: balsai staiga ėmė tilti, o Marija, Pranciškaus Pamiškinio žmona, netgi tarė:

- Na, jei nėra kaliošų, tai ko čia stovėti parduotuvėje ir tuščiai balbatuoti, - ji pasisuko durų link. Paskui ją išėjo dar dvi.

Račenkova, turėjusi komjaunuoliškos veiklos patirties ir Charkove baigusi agitatorių kursus, tiek iš teorijos, tiek iš praktikos žinojo, jog su minia konfliktuoti negalima. „Minia, - kalbėjo jai kadaise Ivanas Nikolajevičius Jegorovas, puikus dėstytojas, - reikia valdyti ir vesti, tačiau niekuomet negalima bartis arba kovoti prieš ją. Kovoti ir likviduoti reikia tik individus iš minios, tačiau irgi sumaniai, individualiai. Štai kodėl mums reikalingas mūsų saugumo valdžios agentų aparatas, taip juodinamas kapitalistinių valstybių; jis iš esmės yra būtiniausias pažangos komponentas. Juk būtina iš stipinų ištraukti pagali, kad ratas suktųsi pirmyn. Pirmyn! Pagaliau ir sena patarlė sako, jog „šaukštas deguto statinę medaus pagadina“. Tą degutą reikia pašalinti taikingai, kad nepasklistų. Reikia mokėti tai daryti. Nevikrios makos tai darydamos užters visą medų, ir bus nuostolis. Panašiai ir su minia reikia elgtis atsargiai...“ Todėl šūksnį apie Staliną Račenkova praleido pro ausis, užtat pasinaudojusi tylos valandėle, visa pasviro į priekį, pilvu užguldama prekystalį pasirėmė, net sijono sprautukai šone atsisegė, ir prabilo galingu balsu:

- Ką jūs čia man, pilietės, su savo sviestu, batais ar adata akis badote! Mes žengiame pirmyn, mes statome didžią ateitį, mes visą pasaulį išverčiame iš senų pamatų ir perkeliame ant naujų bėgių! O jūs vis be paliovos apie kažkokį sviestą, apie adatas. Ko vertas buvo jūsų sviestas, jūsų batai, kai liaudis vilko jungą?! Mes jums nešame laisvę, o dešros ir batų bus... - ji nebaigė.

Ta akimirką pasigirdo arklių kanopų dundesys ir amunicijos žvangėjimas. Visų akys sužiuo į langą.

psl.99 - 101

(...) Račenko buvo jaunas, trisdešimties metų neperžengęs vyriškis leso proporcingo sudėjimo, bet žemo ūgio. NKVD tarnybon buvo įstojęs tik prieš trejus metus. Pasižymėjęs gabumais ir taktišku elgesiu likviduojant Baltarusijos SSR buožių likučius, buvo paskirtas į rinktinį būrį, o tas 1940 metais pasiūstas į vaduojamas žemes. Čia buvo atsižvelgta ir į tai, jog ir jo žmona, partinė komunistė, buvo baigusi agitatorių mokyklą. Račenko buvo kilęs iš Pskovo apylinkių; jo tėvas, žvejys, nuskendo per nelaimingą atsitikimą Peipaus ežere dar prieš revoliuciniais laikais, kurių sūnus neatsiminė. Pastaruoju metu įsiskaitęs į Solochovo „Tykujį Doną“ įsigeidė suteikti savo stotui knygos herojų išorinę išvaizdą. Todėl nešiojo žemą avikailio kepurę, vadinamąją kubanką, įsitaisytą dar Minske. O trumpus, juodus kailinukus, kuriuos irgi įsakė persiūti pagal kazokų madą, buvo įsigiję jau čia. Batus minkštais raukšlėtais aulais jam taip pat pasiuvo vietinis batsiuovys. Šitai apsitaisęs vaikštinėdavo po valsčiaus gyvenvietę, vykdydamas politruko ir NKGB skyriaus viršininko pareigas; pasitempęs, į valstiečių pasisveikinimus atsakinėdavo mandagiai, bet oriai. Merginoms nesirneilindavo, nors su metais vyresne žmona Katerina, už kelių kilometrų veikusio kooperatyvo vedėja, matydavosi ne dažniau kaip kartą per savaitę.

Rymaševskį jis priėmė šaltai, nekvietė sėstis, neslėpė nepasitenkinimo jo atsakymais. Nieko nežino - net apie artimiausius kaimynus! Boba per tvorą pasižiūrės - ir tai daugiau sužinos!

Kelias į niekur (Ištraukos)

Autor: Jozef Mackevič

Sobota, 18 paždziernika 2014 - Poprawiony Wtorek, 21 paždziernika 2014

Et...ir dar seksotu vadinas!

Rymaševskiui tuo momentu atrodė, tarsi jis jau metų metus daugiau nieko nebūtų veikęs, tik vis stovėjęs ir stovėjęs j priešais kokį nors stalą ir nervingai vartaliojęs kepurę rankose. Blogiausia, kad tokiais atvejais viskas išlekia iš galvos - nieko negali prisiminti.

- Aha... jis nuvažiavo - va, netgi dabar, pas Rukovskį. Račenko sviedė nuorūką ant grindų:

- Na, tai kas, kad nuvažiavo?! Nuvažiavo, - pamėgdžiojo jį-j na, ir kas iš to? A?!

Rymaševskis vartaliojo kepurę:

- Rukovskis... buvęs dvarininkas. Kitąsyk gali ką nors kalbėtis...

- Eee! - numojo ranka Račenko. - Kalbėtis. Čia nesvarbu,! gali būti, o kas yra. Reikia faktų! Faktų!

O Rymaševskis kažkodėl kaip tik dabar prisiminė, kad žmona prašė privačioje krautuvėlėje nupirkti Kryšiai sąsiuvinį... Šit, kokie faktai lindo į galvą... Ir būtinai viena linija, o ne langeliais...

Račenko pažvelgė į jį iš po portreto :

- Blogai, Rymaševski.

Ką gi, pats žinojo, kad blogai.

Tą patį rytą mieste pro NKGB centrinių rūmų antro, langą į gatvę išsoko žmogus. Buvo taip, kad langas iki galo neuždarytas, kad prasivėdintų, nes 218 kambaryje visą naktį vienas po kito buvo tardomi trylika lietuvių valstiečių iš Švenčionių apylinkės, įtariamų nacionalistiniu sąmokslu. (...)

psl.223 – 224.

Jozef Mackevič. Kelias į niekur. Vilnius, Aidai 2009.